

चतुःपत्री (च० + पत्र) f. N. einer Pflanze (तुद्रपाषाणभेदी) RĀG. im ÇKDr.

चतुःपर्णी (च० + पर्णा) f. eine Art Sauerampfer (तुद्राक्षिका) RĀG. im ÇKDr.

चतुःपाद् (च० + पु०) m. N. eines Strauchs (s. भिण्डा) RĀG. im ÇKDr.

चतुःफला (च० + फल) f. *Urtica logopodioides* (नागवला) RĀG. im ÇKDr.

चतुर erscheint als geschwächtes Thema in der Declination und in Ableitungen von चत्वर, so wie auch am Anfange von comp.: s. चत्वर. Das adv. s. u. चतुस्.

1. चतुरै (von चत्वर) vier in अचतुर, उप०, त्रि०, वि०, सु० Vop. 6, 29. am Ende eines adv. comp. gaṇa शब्दादि zu P. 5, 4, 107. Vop. 6, 62. Vgl. आचतुस्.

2. चतुरै Uṇ. 1, 38. 1) adj. f. आ gaṇa अर्श्यादि zu P. 5, 2, 127. a) schnell, rasch: चतुरैः पदैः RĀG. -TAR. 3, 176 (TROYER: quatre pas!). चतुरम् adv.: निश्चित्य 188. — b) geschickt, gewandt, verschmitzt AK. 2, 10, 19. H. 343. 384. an. 3, 553. पक्षिणां मध्ये चतुरो (in der Folge st. dessen धूर्त) ऽयं वायसः श्रूयते PAKĀT. 138, 9. 160, 22. RAGH. 9, 69. 18, 14. VIKR. 56. AMAR. 15. VET. 20, 17. लीलाचतुरा KUMĀRAS. 1, 48. वचनरचना० PĀN-ĀT. 161, 2. (चतुः) प्रपञ्चचतुरम् AMAR. 44. — c) lieblich, reizend: न पुनरेति गतं चतुरं वयः RAGH. 9, 47. पूर्वाकाराधिकचतुरया संगतः कात्याय 8, 94. Hierher könnten auch einige u. a. aufgeführte Stellen gezogen werden. — d) sichtbar (नेत्रगोचर) H. an. — 2) m. ein rundes Kissen (vgl. चातुर) H. an. — 3) n. a) Geschicklichkeit, Gewandtheit gaṇa अर्श्यादि zu P. 5, 2, 127. अन्योऽन्यविलक्षितदृष्टिचतुरे तस्मिन्वस्व्यान्तरे AMAR. 20. — b) Elephantenstall H. 998. — Vgl. चातुर, चातुर्य, आचतुर्य.

चतुरक (von 2. चतुर) 1) m. N. pr. eines Schakals PAKĀT. 87, 4. I. 412; vgl. मत्तचतुरक 230, 15. — 2) f. चतुरिका N. pr. eines Frauenzimmers ÇĀK. 85, 18 (vgl. 81, 18). KATHĀS. 6, 53.

चतुरन्त (च० + अन्त) adj. vieräugig: अन्नौ RV. 10, 14, 11. TS. 5, 3, 19, 1. ÇAT. Br. 13, 1, 2, 9. KĀTJ. ÇR. 20, 1, 38.

चतुरन्तर (च० + अन्तर) 1) n. ein Complex von vier Silben ÇĀKṢH. ÇR. 9, 3, 14. LĀTJ. 2, 9, 14. RV. PĀT. 17, 26. BHĀG. P. 6, 2, 8. ०शम् LĀTJ. 7, 7, 10, 9, 11. — 2) adj. चै० viersilbig VS. 9, 31. ÇAT. Br. 4, 1, 5, 14. 3, 2, 7.

चैतुरङ्ग (च० + अङ्ग) 1) adj. viergliedrig: नरशंसश्चतुरङ्गो यमो ऽदि-तिः RV. 10, 92, 11. पुरुष ÇAT. Br. 12, 3, 2, 2. बल ein aus Fussvolk, Reiterei, Elephanten und Wagen zusammengesetztes Heer; ein vollständiges Heer: बलेन — चतुरङ्गेण MBh. 3, 790. SĪV. 7, 6. R. 2, 51, 7. Gewöhnlich in comp. mit बल MBh. 3, 660. R. 1, 22, 11. 66, 24. 69, 3. 2, 33, 6. KATHĀS. 3, 76. चतुरङ्गबलाध्यक्ष m. Oberbefehlshaber der Truppen H. 723. चतुरङ्गबलाधिपत्य ÇRĀGĀRAT. 4. — 2) m. N. pr. eines Sohnes des Lomapāda oder Romapāda HARIV. 1697. fg. VP. 443. BHĀG. P. 9, 23, 10. — b) *Cucumis utilisissimus* Roxb. (घोटिका) RĀG. im ÇKDr. Andere Synonyme dieser Pflanze bedeuten Stute, so dass die Vermuthung nahe liegt, es sei तुरंगी beim Lexicographen zu lesen und च als Verbindungs- partikel aufzufassen. — 3) f. आ (sc. सेना) ein viergliedriges Heer (s. u. 1.) AV. PARĪ. 71, 55. — 4) n. a) ein viergliedriges Heer (s. u. 1.): चतुरङ्गे विनश्यति AV. PARĪ. 27, 6. (पुद्गे) चतुरङ्गतये MBh. 9, 446. — b) eine

Art Vierschach, zu dessen Erklärung ÇKDr. eine aus TITHJĀDIR. entlehnte Stelle mittheilt, in welcher Vjāsa den Judhishthira in diesem Spiele unterrichtet; vgl. JONES in As. Res. II, 189. fg. شطرنج ist trotz der Einwendungen von BLAND in Journ. of the Roy. As. Soc. of Gr. Br. & Ir. XIII, 62. fg. aus चतुरङ्ग entstanden. Auffallend ist es, dass im indischen Spiele das Schiff an die Stelle des Wagens im viergliedrigen Heere getreten ist; auch im Russischen heisst der Thurm ладия Schiff.

चतुरङ्गिन् (wie eben) adj. viergliedrig: बलेन चतुरङ्गिणा (s. u. चतुरङ्ग 1.) MBh. 1, 3727. वाक्किनी चतुरङ्गिणी 2973. 4, 2173. 5, 5362. R. 1, 69, 6. 77, 3. 3, 42, 18. चतुरङ्गिनी BHĀG. P. 1, 10, 32.

चतुरङ्गल 1) n. oxyt. a) die vier Finger der Hand (ohne Daumen) ÇĀKṢH. ÇR. 17, 10, 6. 7. — b) vier Fingerbreiten, vier Zoll ÇAT. Br. 10, 2, 2, 4. KĀTJ. ÇR. 16, 8, 20. KAUC. 26. — 2) m. *Cathartocarpus fistula* Pers. (benannt nach der Form der Schoten) AK. 2, 4, 2, 4. RATNAM. 21. SUÇR. 1, 144, 18. 167, 10. 2, 206, 20.

चतुरता (von 2. चतुर) f. Geschicklichkeit, Gewandtheit, Verschmitztheit BHARTR. 1, 71.

चतुरध्यायिका (च० + अध्याय) f. ein Verein von 4 Adhājā: शौनकी-या Verz. d. B. H. No. 361.

चैतुरनीक (च० + अनीक) adj. viergesichtig RV. 5, 48, 5.

चतुरनुगान (च० + अनु०) n. N. eines Sāman Ind. St. 3, 216.

चतुरत्त (च० + अत्त) adj. f. आ von allen vier Seiten (vom Meere) begrenzt, von der Erde MBh. 1, 2801. 3100. R. 2, 104, 11. 5, 30, 4. ÇĀK. 98. चतुरत्ता f. die Erde: चतुरत्तेश m. Herr der Erde, König RAGH. 10, 86. STENZLER: quatuor plagarum dominus (vgl. चतुर्दिगीश RAGH. 18, 14), Sch. in der Calc. Ausgabe: चतुर्णामत्तानां दिगत्तानामीशः.

चतुरवर्त्त (चतुस् + अवर्त्त von दा mit अव) adj. viergetheilt, n. der Vierschnitt (des zu opfernden Gegenstandes) ÇAT. Br. 1, 7, 2, 7. 8. ०त्तं जुहोति TS. 2, 6, 2, 2. 8, 1. KĀTJ. ÇR. 3, 3, 11.

चतुरवर्त्तिन् (von चतुरवर्त्त) adj. einer der den Brawch hat das Havis in vier Abtheilungen zu opfern Sch. zu KĀTJ. ÇR. 1, 9, 3. GOBH. 1, 8, 8. यद्यपि चतुरवर्त्ती यजमानः स्यात् AIT. Br. 2, 14.

चतुरशीत (vom folg.) adj. der 84ste in den Unterschrr. der Adhājā im MBh.

चतुरशीति (च० + अ०) f. 84: केशरगन्धाश्चतुरशीतिः VARĀH. BRH. S. 76, 36. ०तितम adj. der 84ste in den Unterschrr. der Sarga im R.

चतुरश्रै und चतुरश्रै (च० + अश्र, अश्र) 1) adj. viereckig P. 5, 4, 120. f. आ HARIV. 12378; s. u. अश्र. m. Viereck COLEBR. Alg. 58. आयतदीर्घ० ebend. — 2) adj. regelmässig, harmonisch: चतुरश्रशोभि वपुः KUMĀRAS. 1, 32; vgl. STENZLER zu d. St. — 3) in der Astron. Bez. a) des 4ten und 8ten Hauses VARĀH. L. GĀT. 1, 15. 5, 7. 7, 5. Ind. St. 2, 281. — b) m. pl. verschiedener Ketu VARĀH. BRH. S. 11, 25.

चतुरश्रि s. u. अश्रि.

चतुरश्र (च० + अश्र) m. N. pr. eines Fürsten MBh. 2, 321.

चतुरश्र s. u. अश्र und चतुरश्र. चतुरश्रक m., द्विचतुरश्रक m. und अर्ध-द्विचतुरश्रक m. Bezz. verschiedener Stellungen VIKR. 64, 3. 6. S. 519.

चतुरहै (च० + अहै) 1) n. ein Zeitraum von 4 Tagen ÇAT. Br. 3, 4, 2, 7. KĀTJ. ÇR. 13, 1, 4. — 2) m. eine 4tägige Soma-Feier ÇAT. Br. 12,